

ІДЕЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДОДАТКОВИХ ПРОТОКОЛАХ 1977 РОКУ

УДК 341.4:341.231:341.48

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-14.05>

ВОЛОДИМИР ЛИСИК

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права*

Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна

ORCID: 0000-0003-2110-9825

Анотація. У статті досліджується, як Додаткові протоколи 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. (ЖК 1949 р.) стали каталізатором системної інтеграції ідеї прав людини в право збройних конфліктів, спричинивши його парадигмальний зсув від державоцентричної системи до індивідуально-орієнтованого правового режиму. Дослідження висвітлює, що, відповідаючи на недоліки Женевських конвенцій 1949 р., зокрема недостатнє регулювання методів ведення війни та міжнародних збройних конфліктів, Протоколи заклали нову філософію захисту, засновану на ідеї невід'ємності гідності людини.

Було виявлено, що Додатковий протокол I (ДП I) не лише кодифікував ключові принципи (розрізнення, пропорційність), але й інкорпорував правозахисні концепції, розширивши поняття міжнародного конфлікту на національно-визвольні війни. Центральним елементом цієї гуманізації стала ст. 75, яка функціонує як «білль про права» в МГП, встановлюючи мінімальні стандарти гуманного поводження та всеосяжні судові гарантії, запозичені з міжнародного права прав людини.

Водночас Додатковий протокол II (ДП II) здійснив історичний прорив, створивши перший в історії деталізований правовий режим для міжнародних збройних конфліктів. Він значно розширив мінімалістичний захист, передбачений загальною статтею 3, інкорпорувавши в право внутрішніх конфліктів ядро невід'ємних прав людини, включно з фундаментальними гарантіями (ст. 4) та правом на справедливий суд (ст. 6). Результати дослідження свідчать, що ця правозахисна спадщина була консолідована практикою міжнародних трибуналів Ad hoc та Міжнародного суду ООН, які підтвердили звичаєвий характер багатьох норм і доктрину паралельного застосування МГП та МППЛ. Таким чином, Протоколи здійснили незворотну «гуманізацію» права війни, утвердивши, що захист гідності та прав індивіда є центральним елементом МГП, що має вирішальне значення для сучасних збройних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право (МГП), міжнародне право прав людини (МППЛ), Додатковий протокол I, Додатковий протокол II, гуманізація, конвергенція права, збройний конфлікт, війна, принцип розрізнення, судові гарантії, Застереження Мартенса, захист цивільного населення, права людини.

THE IDEA OF HUMAN RIGHTS IN THE 1977 ADDITIONAL PROTOCOLS

UDC 341.4:341.231:341.48

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-14.05>

VOLODYMYR LYSYK

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department
of International Law*

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2110-9825

Abstract. The article examines how the 1977 Additional Protocols to the Geneva Conventions became a catalyst for the systematic integration of human rights into the law of armed conflict, causing a paradigm shift from a state-centric system to an individual-oriented legal regime. The study highlights that, in response to the shortcomings of the 1949 Geneva Conventions, in particular the insufficient regulation of methods of warfare and non-international armed conflicts, the Protocols established a new philosophy of protection based on the idea of the inalienability of human dignity.

It was found that Additional Protocol I not only codified key principles (distinction, proportionality) but also incorporated human rights concepts, extending the concept of international conflict to national liberation wars. The central element of this humanization was Article 75, which functions as a “bill of rights” in IHL, establishing minimum standards of humane treatment and comprehensive judicial guarantees borrowed from international human rights law.

At the same time, Additional Protocol II made a historic breakthrough by creating the first detailed legal regime for non-international armed conflicts in history. It significantly expanded the minimal protection provided by the general Article 3, incorporating into the law of internal conflicts the core of inalienable human rights, including fundamental guarantees (Article 4) and the right to a fair trial (Article 6).

The results of the study show that this human rights legacy has been consolidated by the practice of ad hoc international tribunals and the International Court of Justice, which have confirmed the customary nature of many norms and the doctrine of parallel application of IHL and ICCPR. Thus, the 1977 Additional Protocols irreversibly “humanised” the law of war, establishing that the protection of the dignity and rights of the individual is a central element of IHL, which is crucial for modern armed conflicts.

Key words: international humanitarian law (IHL), international human rights law (IHRL), Additional Protocol I, Additional Protocol II, humanisation, convergence of law, armed conflict, war, principle of distinction, judicial guarantees, Martens' reservation, protection of the civilian population, human rights.

Ухвалення у 1977 році двох Додаткових протоколів до Женевських конвенцій стало не просто доповненням чинних норм, а фундаментальним парадигмальним зсувом у філософії міжнародного гуманітарного права (МГП). Ця трансформація полягала у глибокій та системній інтеграції ідеології і нормативного апарату міжнародного права прав людини (МППЛ) у традиційне право збройних конфліктів. Виникла нагальна наукова потреба проаналізувати, як саме відбулася ця «гуманізація» МГП, що перетворила його з переважно державоцентричної системи на індивідуально-орієнтований правовий режим. Розуміння механізмів цієї конвергенції є ключовим для правильного тлумачення та застосування норм сучасного МГП, особливо в умовах гібридних загроз і нових форм збройного насильства, де захист людської особистості набуває першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема взаємодії МГП та МППЛ є предметом широкого наукового дискурсу. Т. Мерон у своїй праці *The Humanization of Humanitarian Law* заклав концептуальну основу для розуміння цього процесу. Авторитетні коментарі та підручники, зокрема за редакцією М. Сассолі, надають системний огляд норм та їхнього захисного потенціалу. Праці А. Кассезе детально аналізують ключові елементи, що сприяли цій конвергенції, як-от Застереження Мартенса та право на самовизначення. К. Дроз досліджувала конкретні аспекти взаємодії двох галузей права, а Д. Гардам акцентувала увагу на посиленні захисту жінок. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень окремих норм (наприклад, статті 75 ДП I або судових гарантій), бракує цілісного аналізу, який би продемонстрував, що Додаткові протоколи є не просто сукупністю покращених правил, а єдиним задумом, спрямованим на системне впровадження правозахисної ідеології в саму архітектуру права збройних конфліктів. Невирішеною залишається задача показати, як обидва Протоколи у своїй сукупності та внутрішній логіці стали інструментом фундаментального переосмислення статусу індивіда у війні.

Метою цієї статті є комплексний аналіз положень Додаткових протоколів I та II 1977 р. для доведення тези про те, що вони стали каталізатором системної інтеграції ідеї прав людини в систему міжнародного гуманітарного права, спричинивши його фундаментальну трансформацію. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: дослідити, як правозахисні концепції змінили визначення міжнародного збройного конфлікту та яка роль Застереження Мартенса в ДП I; проаналізувати кодифікацію ключових принципів (розрізнення, пропорційності) та норм, аналогічних соціально-економічним правам; розкрити значення ст. 75 ДП I як «білля про права» в МГП; продемонструвати, як ДП II вперше в історії створив деталізований правозахисний режим для неміжнародних збройних конфліктів; узагальнити роль міжнародної судової практики в консолідації гуманістичної спадщини Протоколів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Парадигмальний зсув відбувся у самій філософії МГП. Вони знаменують системну та глибоку інтеграцію ідеології та нормативного апарату МППЛ у традиційне право збройних конфліктів. Цей процес, що його юрист Т. Мерон влучно охарактеризував як «гуманізацію гуманітарного права» [1, р. 239], трансформував МГП з переважно державоцентричної системи, заснованої на принципах військової необхідності та взаємності, в індивідуально-орієнтований правовий режим, що надає фундаментальні права безпосередньо особам, незалежно від їхнього статусу.

Аналіз положень обох Протоколів демонструє, що вони не просто обмежують насильство, а й стверджують невід’ємну гідність кожної людської особистості навіть у найекстремальніших умовах.

Історично ЖК 1949 р. мали суттєві прогалини: вони майже не регулювали засоби та методи ведення бойових дій, залишаючи цивільне населення вразливим, а правовий режим для міжнародних збройних конфліктів (НМЗК), що містився лише в мінімалістичній загальній статті 3, був абсолютно недостатнім [2, р. 7–11]. Політична воля до змін виникла під тиском новоутворених держав і глобального правозахисного руху [3, р. 172]. Вирішальним поштовхом стала Резолюція XXIII Тегеранської конференції з прав людини 1968 р., яка офіційно поєднала дискурси МППЛ та МГП і дала мандат на розробку нових норм [4]. Відносини між МГП та МППЛ еволюціонували від ізоляції до визнання їхньої взаємодоповнюваності, що підтвердив Міжнародний суд ООН, зазначивши, що МППЛ продовжує застосовуватися і під час конфліктів. Додаткові протоколи не просто підтверджують застосування МГП як *lex specialis*, а насичують його зміст нормами МППЛ, здійснюючи їхню глибоку конвергенцію.

ДП I фундаментально переосмислив природу міжнародного збройного конфлікту й обсяг захисту його жертв через інкорпорацію правозахисних концепцій. Концептуальну основу для його гуманістичної орієнтації заклали дві ключові норми. По-перше, п. 4 ст. 1 розширив поняття міжнародного збройного конфлікту, включивши до нього «збройні конфлікти, у яких народи ведуть боротьбу проти колоніального панування, іноземної окупації та расистських режимів у здійсненні свого права на самовизначення» [5, Art. 1(4)]. Ця революційна норма, що виникла під тиском держав «третього світу», перевела національно-визвольні війни з внутрішньої юрисдикції у площину міжнародного права. Це надало учасникам визвольних рухів право на статус комбатанта й військовополоненого, а цивільному населенню – повний обсяг захисту згідно з нормами МГП. Таким чином, фундаментальне колективне право людини на самовизначення стало юридичною підставою для застосування найвищих стандартів індивідуального захисту [6, р. 68–71]. По-друге, перенесення Застереження Мартенса з преамбули Гаазьких конвенцій до операційної частини тексту Протоколу, а саме до ст. 1(2), посилює здатність МГП до адаптації. Це положення, яке стверджує, що в нерегульованих випадках цивільні особи й комбатанти залишаються під захистом «принципів гуманності та з вимог суспільної свідомості», функціонує як «запобіжний клапан». Воно відкриває МГП для впливу стандартів, що еволюціонують, найважливішим джерелом яких сьогодні є МППЛ. Застереження Мартенса слугує динамічним мостом, через який правозахисні цінності проникають в МГП, забезпечуючи його відповідність морально-етичним імперативам сучасності [7, р. 192].

Кодифікація принципу розрізнення в частині IV ДП I стала прямою відповіддю на страждання цивільних у війнах XX століття, відображаючи фундаментальні права людини на життя, безпеку та достатній життєвий рівень [2, р. 185–187]. Ст. 51 кодифікує принцип розрізнення, проголошуючи, що «цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об’єктом нападів». Важливо, що вона також прямо забороняє «акти насильства або погрози насильством, головна мета яких полягає в тероризуванні цивільного населення». Ця заборона захищає не лише фізичне існування, а й психологічну недоторканність, що корелює із заборобою жорстокого поводження в МППЛ [8, para. 1943]. Крім того, ст. 51(5)(b) кодифікує принцип пропорційності, забороняючи напади, які можуть спричинити надмірні втрати серед цивільних осіб порівняно з очікуваною військовою перевагою, що є практичним втіленням поваги до права на життя. ДП I також інкорпорує концепції, аналогічні соціально-економічним правам. Ст. 54 категорично забороняє «використання голоду серед цивільного населення як методу ведення війни», що є прямим відображенням права на життя, і навіть права на їжу. Вона також захищає об’єкти, необхідні для виживання: запаси продовольства, сільськогосподарські райони, джерела питної води тощо. Ст. 52 встановлює «презумпцію цивільного характеру об’єкта у разі сумніву», покладаючи тягар доведення військового характеру цілі на атакуючу сторону. Новаторські для свого часу ст. 55 і 56 надають захист природному середовищу від широкомасштабної, довготривалої шкоди й установкам, що містять небезпечні сили (дамби, АЕС), ставлячи захист життя та безпеки людей вище за суто військові міркування [2, р. 235, 243].

Ст. 75 ДП I є найяскравішим доказом глибокої інтеграції МППЛ в МГП, функціонуючи як «білль про права» для осіб, що опинилися під владою супротивника. Розроблена для заповнення прогалин у захисті осіб, які не підпадали під чіткі категорії Женевських конвенцій (наприклад, шпигуни, найманці), вона встановила універсальний мінімальний стандарт поводження [8, para. 3027–3029].

Розробники імпортували в текст МГП деталізований набір норм, запозичених безпосередньо з Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. (МПГПП), що зробило конвергенцію двох галузей права незворотною. П. 1 ст. 75 встановлює принципи гуманного поводження та недискримінації, що є прямим відображенням статей 2, 7 і 26 МПГПП [9, р. 195]. Ядром є п. 2, що перелічує абсолютні заборони, які діють «будь-коли і будь-де»: посягання на життя і здоров'я (вбивство, катування, тілесні покарання, каліцтва), наруга над людською гідністю, взяття заручників, колективні покарання та погрози їх вчинення. Цей перелік майже ідентичний списку невід'ємних прав, відступ від яких не допускається навіть під час надзвичайного стану згідно зі ст. 4 МПГПП, що підтверджує непорушність «твердого ядра» прав людини навіть у розпал війни [1, р. 248]. Найбільш деталізованим є п. 4, що встановлює всеосяжні судові гарантії, які є аналогом ст. 14 МПГПП. Він вимагає, щоб вирок виносився «безстороннім і належним чином створеним судом», і закріплює такі гарантії, як право бути поінформованим про обвинувачення, презумпція невинуватості, право на захист, право не свідчити проти себе, принципи *nullum crimen sine lege* та *ne bis in idem*. Така безпрецедентна для МГП кодифікація свідчить про повне визнання того, що навіть ворог не може бути позбавлений фундаментального права на справедливий суд [8, para. 3110].

На додаток до загальних гарантій ДП I вводить спеціальний захист для жінок і дітей, що є характерною рисою сучасного МППЛ. Ст. 76 вимагає особливої поваги до жінок та їхнього захисту, «зокрема, від зґвалтування, примушення до проституції та будь-яких інших форм непристойних посягань». Це більш пряме формулювання, ніж у Четвертій Женевській конвенції, відображає визнання сексуального насильства серйозним порушенням прав людини та воєнним злочином [10, р. 386]. Ця стаття також встановлює процесуальні гарантії для вагітних жінок і матерів та забороняє виконання щодо них смертного вироку. Ст. 77 надає дітям право на особливий догляд і допомогу. Найважливішим тут є п. 2, який вимагає від сторін конфлікту вживати всіх практично можливих заходів, щоб діти до 15 років не брали прямої участі у воєнних діях, та утримуватися від їх вербування. Це положення стало першою чіткою заборонаю використання дітей-солдат у договірному МГП і лягло в основу подальших стандартів, зокрема Конвенції про права дитини [8, para. 3179].

ДП II, зі свого боку, здійснив ще більш значущий прорив, поширивши деталізовані норми, натхненні правами людини, на сферу міжнародних збройних конфліктів, яка до того регулювалася лише загальною статтею 3. Хоча ця стаття була революційною, її положення були занадто загальними, не регулюючи ведення бойових дій [2, р. 273]. Розробка ДП II супроводжувалася побоюваннями держав щодо втручання у їхній суверенітет, що призвело до встановлення високого порогу застосування. Ст. 1 обмежує його дію конфліктами високої інтенсивності, де повстанські групи здійснюють контроль над частиною території [11, Art. 1(1)]. Попри це, ДП II став величезним кроком уперед. Його нормативним ядром є ст. 4, яка значно розширює фундаментальні гарантії загальної статті 3. Вона не лише повторює норми про заборону вбивства та катувань, але й додає нові, що є прямим відображенням невід'ємних прав людини: заборону колективних покарань, актів тероризму, зґвалтувань, рабства та пограбування. Ст. 4(3) також надає спеціальний захист дітям, забороняючи їх вербування й участь у бойових діях до досягнення п'ятнадцятирічного віку. Таким чином, ст. 4 перетворила мінімалістичні стандарти на деталізований кодекс гуманності, інкорпорувавши ядро невід'ємних прав людини в право внутрішніх конфліктів. Цей розвиток був необхідною відповіддю на нормативний дисонанс, за якого фундаментальні права людини виявлялися значно обмеженими лише через кваліфікацію конфлікту як «внутрішнього» [1, р. 261].

ДП II також зробив значний крок у регулюванні долі осіб, позбавлених волі. Ст. 5 встановлює мінімальні стандарти поводження із затриманими, що виходять за рамки загальної статті 3. Вона вимагає надання медичної допомоги, забезпечення їжею, водою, засобами гігієни, а також дозволяє листування з сім'єю та відправлення релігійних обрядів. Ці положення є конкретизацією права на гуманне поводження та повагу до гідності, закріпленого у ст. 10 МПГПП [12, para. 3797–3801]. Не менш революційною є ст. 6, яка встановлює мінімальні стандарти для кримінального провадження в НМЗК. Вона поширює правозахисні стандарти справедливого суду на дії як урядових, так і повстанських сил. Стаття вимагає, щоб суд «надавав основні гарантії незалежності та безсторонності», та закріплює ключові права, аналогічні ст. 14 МПГПП: індивідуальна відповідальність, презумпція невинуватості, право бути судженим у своїй присутності, право не свідчити проти себе та принцип *nullum crimen, nulla poena*

sine lege. Також забороняється винесення смертного вироку особам до 18 років та його виконання щодо вагітних жінок. Внесення цих детальних гарантій до договору щодо НМЗК є визнанням того, що верховенство права не може бути проігнороване навіть у розпал громадянської війни [12, para. 3855]. Частина IV ДП II вперше в історії встановила правила захисту цивільного населення в НМЗК. Ст. 13 забороняє напади на цивільних осіб та акти терору. Ст. 14 поширює на цей тип конфліктів заборону використання голоду як методу ведення війни, а ст. 17 забороняє примусове переміщення населення, крім випадків, коли цього вимагає безпека самих цивільних або нагальні військові причини. Ці норми є гуманітарно-правовими еквівалентами права на життя, права на їжу та свободи пересування [1, p. 263].

Подальша судова практика міжнародних трибуналів та Міжнародного суду ООН відіграла вирішальну роль у консолідації правозахисного змісту Протоколів. Рішення Апеляційної палати МКТЮ у справі Тадича 1995 р. стало поворотним моментом. Палата встановила, що після 1949 р. відбулося значне розширення звичаєвих норм, що регулюють НМЗК, і ключовим фактором цієї еволюції був саме вплив МППЛ. Трибунал зазначив, що підхід, орієнтований на суверенітет держав, був витіснений підходом, орієнтованим на людину, і тому «дихотомія між міждержавними війнами та громадянськими війнами втрачає свою цінність, коли йдеться про людей» [13, para. 97]. Палата дійшла висновку, що багато положень ДП II стали частиною звичаєвого МГП, застосовного до всіх НМЗК, що дало можливість обійти високий поріг застосування Протоколу. У справі Купрешкича МКТЮ підтвердив абсолютний характер заборони нападів на цивільне населення, відкинувши аргумент взаємності (*tu quoque*), та наголосив, що норми МГП є зобов'язаннями перед міжнародним співтовариством у цілому (*erga omnes*), а не просто між воюючими сторонами [14, para. 517–519]. Ця позиція зміцнила статус фундаментальних норм МГП як таких, що захищають гідність та життя кожної людини. Римський статут МКС 1998 р. кодифікував багато норм ДП I та ДП II як воєнні злочини і прямо вимагає у ст. 21(3), щоб тлумачення права судом «відповідало міжнародно визнаним правам людини», формально закріпивши інтегративний підхід [15, Art. 21(3)].

Міжнародний суд ООН також зробив фундаментальний внесок, остаточно закріпивши доктрину паралельного застосування МГП та МППЛ. У консультативному висновку щодо ядерної зброї (1996) Суд постановив, що захист, який надається МППЛ, не припиняється під час війни, а питання про свавільне позбавлення життя має вирішуватися з посиланням на МГП як *lex specialis* [16, para. 25]. У висновку щодо стіни на окупованій палестинській території (2004) Суд розвинув цю позицію, заявивши, що «деякі права можуть регулюватися виключно міжнародним гуманітарним правом; інші можуть регулюватися виключно правом прав людини; а ще інші можуть регулюватися обома галузями права» [17, para. 106]. Він продемонстрував їх паралельне та кумулятивне застосування, аналізуючи дії Ізраїлю одночасно на предмет порушення ЖК IV 1949 р. та Пактів 1966 р. Цей підхід означає, що зобов'язання Протоколів, особливо щодо фундаментальних прав і судових гарантій, повинні тлумачитися у світлі МППЛ.

Висновки. Додаткові протоколи 1977 року стали каталізатором фундаментальної трансформації МГП, системно інтегрувавши в нього правозахисну логіку та стандарти. Вони здійснили незворотну «гуманізацію» права війни, змістивши його фокус з інтересів держав на захист гідності та прав кожної людини. ДП I досяг цього через розширення поняття міжнародного конфлікту на національно-визвольні війни та створення у ст. 75 всеосяжного «білля про права» для осіб, що перебувають під владою супротивника. Водночас ДП II здійснив історичний прорив, уперше впровадивши деталізований режим захисту для жертв неміжнародних збройних конфліктів, прямо інкорпорувавши в нього ядро невід'ємних прав людини, включно з фундаментальними та судовими гарантіями. Ця спадщина була не лише закріплена, але й розвинена та консолідована подальшою практикою міжнародних судових органів. Трибунали *ad hoc* та МКС підтвердили звичайний характер багатьох норм Протоколів, тим самим універсалізувавши правозахисний імпульс 1977 року, а Міжнародний суд ООН остаточно закріпив доктрину паралельного та взаємодоповнювального застосування МГП та МППЛ. В умовах сучасних конфліктів, що дедалі частіше набувають неміжнародного характеру, правозахисна рамка, закладена в Протоколах, залишається незамінним орієнтиром для оцінки законності нових методів ведення війни, захисту цивільного населення та забезпечення відповідальності за воєнні злочини. Таким чином, Додаткові протоколи назавжди змінили право збройних конфліктів, міцно пов'язавши його з універсальною ідеєю прав людини та ствердивши, що принцип *inter arma silent leges* є не законом, а його порушенням.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Meron T. The Humanization of Humanitarian Law. *American Journal of International Law*. 2000. Vol. 94 (2). P. 239–278.
2. Sassòli M., Bouvier A. A., Quintin A. How Does Law Protect in War? 3rd ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2011. 1492 p. URL: <https://www.icrc.org/en/publication/0973-how-does-law-protect-war> (дата звернення: 02.07.2025).
3. Alexander A. International Humanitarian Law, Postcolonialism and the 1977 Geneva Protocol I. *Melbourne Journal of International Law*. 2015. Vol. 16 (1). P. 171–197.
4. Final Act of the International Conference on Human Rights (Resolution XXIII, Human rights in armed conflicts): A/CONF.32/41 / International Conference on Human Rights, 13 May 1968. 21 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/219983> (дата звернення: 02.07.2025).
5. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 8 June 1977. *United Nations, Treaty Series*. Vol. 1125, 17512. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201125/volume-1125-I-17512-English.pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
6. Cassese A. The Self-Determination of Peoples. The Rights of Peoples / ed. by J. Crawford. Oxford : Clarendon Press, 1988. P. 92–113. URL: <https://academic.oup.com/book/5299> (дата звернення: 02.07.2025).
7. Cassese A. The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky? *European Journal of International Law*. 2000. Vol. 11 (1). P. 187–216. URL: <https://academic.oup.com/ejil/article/11/1/187/384288> (дата звернення: 02.09.2025).
8. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 / ed. by Y. Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann. Geneva : ICRC ; Martinus Nijhoff Publishers, 1987. 1648 p. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/commentary> (дата звернення: 02.07.2025).
9. Droege C. The Interplay between International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Armed Conflict. *Israel Law Review*. 2007. Vol. 40 (2). P. 310–355. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/israel-law-review/article/interplay-between-international-humanitarian-law-and-international-human-rights-law-in-situations-of-armed-conflict/439815F832626F7D8447833C148B1C8D> (дата звернення: 02.07.2025).
10. Gardam J.G. Women, Human Rights and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 1998. No. 324. P. 421–432. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-red-cross/article/women-human-rights-and-international-humanitarian-law/2D6E955E9E4A9CF05607316A74B8161A> (дата звернення: 02.07.2025).
11. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II) of 8 June 1977. *United Nations, Treaty Series*. Vol. 1125, 17513. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201125/volume-1125-I-17513-English.pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
12. Meron T. The Case for War Crimes Trials in Yugoslavia. *Foreign Affairs*. 1993. Vol. 72 (3). P. 122–135. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1993-06-01/case-war-crimes-trials-yugoslavia> (дата звернення: 02.07.2025).
13. Prosecutor v. Duško Tadić : Case No. IT-94-I-AR72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction / Appeals Chamber, ICTY, 2 October 1995. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (дата звернення: 02.07.2025).
14. Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al. : Case No. IT-95-16-T, Judgement / Trial Chamber, ICTY, 14 January 2000. URL: <https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
15. Rome Statute of the International Criminal Court of 17 July 1998. *United Nations, Treaty Series*. Vol. 2187, 38544. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202187/v2187.pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
16. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons : Advisory Opinion of 8 July 1996. I.C.J. Reports 1996. P. 226. URL: <https://www.icj-cij.org/case/95> (дата звернення: 02.07.2025).
17. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory : Advisory Opinion of 9 July 2004. I.C.J. Reports 2004. P. 136. URL: <https://www.icj-cij.org/case/131> (дата звернення: 02.07.2025).

REFERENCES

1. Meron, T. (1993). The case for war crimes trials in Yugoslavia. *Foreign Affairs*, 72 (3), 122–135.
2. Sassòli, M., Bouvier, A. A., & Quintin, A. (2011). How does law protect in war? (3rd ed.). International Committee of the Red Cross.
3. Alexander, A. (2015). International humanitarian law, postcolonialism and the 1977 Geneva Protocol I. *Melbourne Journal of International Law*, 16 (1), 171–197.
4. International Conference on Human Rights (1968, May 13). Final act of the International Conference on Human Rights (A/CONF.32/41).
5. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I). (1977). United Nations, Treaty Series, 1125, No. 17512.

6. Cassese, A. (1988). The self-determination of peoples. In J. Crawford (Ed.), *The rights of peoples* (pp. 92–113). Clarendon Press.
7. Cassese, A. (2000). The Martens Clause: Half a loaf or simply pie in the sky? *European Journal of International Law*, 11 (1), 187–216.
8. Sandoz, Y., Swinarski, C., & Zimmermann, B. (Eds.). (1987). Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross; Martinus Nijhoff Publishers.
9. Droege, C. (2007). The interplay between international humanitarian law and international human rights law in situations of armed conflict. *Israel Law Review*, 40 (2), 310–355.
10. Gardam, J. G. (1998). Women, human rights and international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*, (324), 421–432.
11. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II). (1977). United Nations, Treaty Series, 1125, No. 17513.
12. Meron, T. (2000). The humanization of humanitarian law. *American Journal of International Law*, 94 (2), 239–278.
13. Prosecutor v. Tadić, Case No. IT-94-1-AR72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction (Appeals Chamber, ICTY, Oct. 2, 1995).
14. Prosecutor v. Kupreškić et al., Case No. IT-95-16-T, Judgement (Trial Chamber, ICTY, Jan. 14, 2000).
15. Rome Statute of the International Criminal Court. (1998). United Nations, Treaty Series, 2187, No. 38544.
16. International Court of Justice. (1996). Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion). I.C.J. Reports 1996, 226.
17. International Court of Justice. (2004). Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Advisory Opinion). I.C.J. Reports 2004, 136.

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 15.09.2025

Опубліковано: 28.11.2025